

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ БОРотьБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

У статті проаналізовано державні механізми боротьби з економічною злочинністю та визначено шляхи оздоровлення економічної обстановки і морального клімату в Україні.

Ключові слова: державні механізми, економічні злочини, корупція, злочинність.

В статье проанализированы государственные механизмы борьбы с экономической преступностью и предложены пути оздоровления экономической обстановки и морального климата в Украине.

Ключевые слова: государственные механизмы, экономические преступления, коррупция, преступность.

The article analyzes the government mechanisms to combat the economic crime and the ways of improvement of the economic situation and moral climate in Ukraine.

Key words: government mechanisms, economic crime, corruption, crime.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміцнення позицій тіншового бізнесу в українській економіці, а також посилення корумпованості чиновників веде до поступового перетворення економічного простору країни на плацдарм для діяльності міжнародних мафіозних груп і відмивання злочинного капіталу. Така ситуація призводить до того, що розв'язання державних задач із залучення інвестицій із метою стабілізації економіки України здійснюватиметься за рахунок фінансових засобів мафіозних структур. Це, у свою чергу, завжди призводить до проникнення мафії в органи державного управління і, як наслідок, до повної недовіри до влади з боку звичайних громадян, відмови від виконання ними своїх громадянських обов'язків, а також до зниження авторитету країни на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питанням боротьби з економічною злочинністю присвячено праці І. О. Губаревої, Н. М. Ткачової, В. І. Франчук, О. М. Халковської, О. О. Шапурова та ін. [1-5]. Однак, потребують більш детального вивчення державні механізми оздоровлення економічної обстановки і морального клімату в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Фактично стан справ в Україні багато в чому нагадує ситуацію в країнах, що розвиваються. У деяких із них, наприклад, у Тайланді, правоохоронні органи навіть не мають права розслідувати випадки корупції, в яких замішані члени парламенту і кабінету міністрів.

Часто перебування при владі кожна адміністрація розглядає як природну можливість збагачення коштом держави. Організовані кампанії по боротьбі з корупцією державних службовців мають, як правило, разовий характер, несистемні й нерідко покликані впливати на симпатії виборців до політичної партії, що перебуває при владі. У переважній більшості випадків такі заходи закінчуються покаранням дуже обмеженого числа державних чиновників низового рангу. Часто діяльність правоохоронних органів спрямована проти колишніх членів уряду конкуруючої політичної партії і розглядається як один з методів боротьби за владу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення шляхів оздоровлення економічної обстановки і морального клімату в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За аналогією з Західною Європою і з урахуванням специфічних умов України, беручи до уваги відставання правової бази ринкових відносин і недосвідченість як нових підприємців, так і органів правопорядку, при продовженні «ринкового» економічного курсу можна доволі впевнено прогнозувати [2; 6; 7]:

– розширення корупції чиновників державних органів у процесі приватизації, у контактах із новими підприємцями, у сфері ринку житла і приміщень;

– банківські маніпуляції з багатократного переведення грошових коштів із банку в банк, із безготівкових у готівку, з однієї статті на іншу для

розкрадання на одному з етапів, переливання капіталів із тіньової економіки в легальну і назад;

- махінації з пільгового або незаконного кредитування, у тому числі узгоджене обома сторонами розкрадання кредиту;

- розширення і нові форми зовнішньоекономічних злочинів, махінації з податковими і митними деклараціями, порушення валютного законодавства;

- недобросовісну ринкову конкуренцію, пов'язану з «обходом» антимонопольного законодавства і використанням проти конкурентів кримінальних структур і корумпованих чиновників;

- спекуляцію цінними паперами, підробку акцій, створення «мільних» акціонерних товариств, розкрадання дивідендів управліннями АТ;

- махінації на фондових біржах, у тому числі з використанням методів економічного шпигунства на користь іноземців;

- розкрадання грошових коштів із банківських рахунків за допомогою ЕОМ (у комп'ютерних мережах);

- розкрадання програм і окремих видів інформації з пам'яті персональних ЕОМ, стирання всієї інформації в ЕОМ;

- викрадення людей, підпали, погроми офісів і квартир як засоби шантажу підприємців, нальоти на підприємства, магазини, інкасовані об'єкти (і на самих інкасаторів), рекет і впровадження на підприємства «своїх» людей (для розвідки і дорозвідки вразливих місць, у яких зберігаються грошові й валютні кошти, інтелектуальна власність підприємств), підкуп із тією ж метою співробітників підприємств;

- посилення організованості злочинних угруповань, координація їх спільних дій проти «норовливих» бізнесменів, замовлені вбивства, значне підвищення рівня озброєності й технічної оснащеності злочинних угруповань, спроби проникнення в митниці, податкові інспекції для отримання відомостей про підприємців і визначення розміру обкладення їх «даниною», залучення до складу злочинних угруповань звільнених у запас військово-службовців і співробітників правоохоронних органів;

- координацію злочинних дій місцевих мафій зі злочинними угрупованнями за кордоном (передусім із числа українських і «радянських» емігрантів) у галузі наркобізнесу, торгівлі зброєю, фальшивомонетництва;

- збільшення крадіжок, скоюваних бездомними, як очікується, у 3-4 рази.

Як чинники, що сприяють збереженню і навіть наростанню цієї тенденції, можна виокремити: політичну і соціально-економічну нестабільність; укорінення психології тимчасовиків, уседозволеності і безкарності; галопуючу інфляцію. Найгостріше проблема корупції стоїть на каналі зовнішньоекономічних зв'язків. Найбільш активними учасниками протиправних дій є працівники зовнішньоторгівельних об'єднань, акціонерних товариств, комерційних структур України.

Причинами корупції є [4; 7]:

- слабкість і неоднозначність наявної законодавчої бази, відсутність порівнянної з розвиненими країнами Закону «Про державну службу України»;

- мізерна заробітна плата держслужбовців, їх слабка правова і соціальна захищеність;

- різке послаблення державного контролю над економічною взагалі і зовнішньоекономічною діяльністю, зокрема, самостійних суб'єктів цієї сфери;

- відсутність в Уряді України, республіканських і обласних адміністраціях продуманої системи відбору кадрів, їх оцінки, обґрунтованого просування по службі; науково-методична слабкість відділів кадрів цих адміністрацій і їх «другосортність» в апаратах; відсутність у цих відділів необхідних функцій і технічного оснащення, недостатній рівень спеціальної підготовки; відсутність єдиної системи підготовки фахівців кадрових служб, повільне розгортання навчальних і експертних підрозділів для допомоги адміністраціям;

- відсутність системи органів, які ведуть роботу по боротьбі з корупцією у відомствах, установах держслужби, та відпрацьованої системи судового розслідування і покарання викритих у корупції держслужбовців.

У зв'язку з цим для України великий інтерес становить досвід боротьби з корупцією, накопичений у розвинених країнах із ринковою економікою. Корупція в держапараті країн Західної Європи набула повсюдного поширення. За оцінками багатьох відомих криміналістів, жоден більш-менш значний економічний злочин не скоюється без участі державних службовців. Наприклад, у такому вигляді економічних злочинів, як здійснювані передусім у сфері зовнішньої торгівлі валютні махінації, обов'язково бувають задіяні чиновники державного апарату, установ зовнішньої торгівлі, центрального банку і зовнішньоторгівельних компаній, оскільки при ретельній перевірці з їх боку супровідних документів таких операцій фіктивні угоди з експорту й імпорту не можна було б укласти.

Для боротьби зі злочинністю в країні величезне значення має проведення у МВС реформування органів внутрішніх справ. Без очищення від корупції правоохоронних органів неможливо розпочати наступ на економічну злочинність. МВС України розширює форми співпраці з іншими правоохоронними органами в галузі боротьби з економічними злочинами і з корупційними проявами.

Для запобігання подальшого зростання економічної злочинності необхідно почати роботу з наведення елементарного порядку у сфері приватизації. Відповідно до Закону 2000 року «Про Державну програму приватизації» під приватизацією розуміється придбання недержавними юридичними і фізичними особами об'єктів державної власності. Основною метою приватизації є створення умов для сприяння підвищенню ефективності діяльності підприємств, установ, організацій та створення конкурентного середовища,

а також забезпечення надходження коштів від приватизації до Державного бюджету України [8].

Однак, доцільно розрізнити поняття «роздержавлення» і «приватизація». Приватизація означає, що держава передає до приватних рук і власність, і право управління нею. Роздержавлення, крім приватизації, передбачає передачу в приватні руки тільки функцій управління, коли власність залишається державною. Саме неприватизаційний варіант роздержавлення дає в більшості випадків основний економічний ефект у країнах з ринковою економікою. Тому було б правильним внести доповнення до закону про приватизацію, що передбачає ширше застосування цього варіанта.

Для наведення ладу у сфері відносин власності й блокування тіньової економіки доцільним є прийняття і застосування такої правової норми: закон допускає й охороняє тільки ту власність на засоби виробництва і обігу, яка є соціально корисною. Якщо він використовує його соціально шкідливо, майно конфіскується або націоналізується.

Нові власники, які придбали майнові права за безцінь, повинні повністю розрахуватися з державою, виходячи з реальної вартості підприємств. Якщо вони не побажають або не зможуть цього зробити, їх майнові права перейдуть до держави. У разі, якщо нові власники соціально корисно повели справу, хоча і придбали підприємство не за його реальною вартістю, за ними можна зберегти пости керівників. Їх акції визнаються державною власністю, але їм довіряється управління цією власністю. Дивіденди можуть іти в основному державі й частково – керівникам. Тільки перегляд у цьому напрямі підсумків приватизації здатний затримати зростання економічної злочинності.

Варто переглянути підхід до такого способу приватизації, як інвестиційний конкурс. На інвестиційному конкурсі або саме підприємство, або пакет акцій продаються за номіналом, тобто практично за безцінь, проте покупець зобов'язаний інвестувати в це підприємство визначену відповідно до інвестиційної програми суму. Практика інвестиційних конкурсів показала, що багато інвестиційних програм не мають достатніх обґрунтувань, оскільки розробка інвестпроекту для конкретного підприємства потребує значних витрат часу і високої кваліфікації розробників. Далеко не завжди обсяг необхідних для реалізації проекту інвестицій відповідає пакету акцій, що продається на конкурсі. Тому так звані «стратегічні власники» в переважній більшості випадків купують великі пакети акцій лише для набуття контролю над підприємством. І часто не для того, щоб його підняти, а, навпаки, розвалити, знищити.

Винятково важливе значення для блокування підвищення економічної злочинності мали б заходи щодо первинного оздоровлення системи грошового обігу в країні. Проблема оздоровлення полягає в тому, щоб виробити механізми витіснення гривневої негривневих компонентів грошового обігу.

Для витіснення долара з обслуговування зовнішньоторгівельного обігу достатньо вжити

таких заходів: 1) оголосити про стягування із заздалегідь встановленого терміну ввізних мит винятково в гривнях, що відразу змусить експортерів й імпортерів здійснювати частину операцій в рублях, щоб не втрачати на конвертації; 2) адміністративно зобов'язати національних експортерів нафти, газу і товарів, які мають підвищений попит на зовнішніх ринках, проводити операції та встановлювати ціни винятково в гривнях, що призведе до різкого збільшення частки гривневого обороту в зовнішній торгівлі й прискорить витіснення долара з внутрішнього обороту. Витіснення з обороту доларової маси може дати в руки держави ресурс безінфляційної емісії мінімум у 600 млн грн щорічно.

Проблема виникнення неплатежів пов'язана з нестачею необхідних обсягів оборотних коштів підприємств через загальну нестачу грошей у легальному обороті. Для подолання штучно спричиненої «кризи неплатежів» можна запропонувати такий механізм: 1) законодавчо впроваджується Фонд виробничих оборотних коштів підприємства (ФПОС) із вказівкою порядку витрати цих коштів; 2) усім підприємствам на території України надається податкова пільга у розмірі 100 % ПДВ і 100 % податку на прибуток для утворення фонду виробничих оборотних коштів; 3) пов'язана в цих фондах підприємств гривнева маса негайно, у міру збільшення свого обсягу, замість у взаєморозрахунках неплатежі. Таким чином, доволі швидко 300 млн грн «неплатежів» будуть взаємопов'язані в обслуговуванні взаєморозрахунків підприємств, які раніше забезпечувалися через емісію неплатежів. Оскільки емісія цієї гривневої маси лише замість негривневий компонент грошового обігу, вона не зумовить появу інфляції.

Далі для оздоровлення економічної обстановки в країні доцільно відмовитися від основних фіскальних податків, які мають дестимулюючий для виробництва характер. Надміру мала кількість реально збираних податків і масовість ухилення від них унаслідок руйнування системи грошового обігу робить їх несуттєвими для фінансування бюджетної системи. Ліквідація податкового тиску негайно призведе до «виходу з тіні» капіталів, що обертаються там. Легалізація всіх кіл грошового обігу ліквідує головну базу криміналізації країни. ПДВ стимулює розвиток тіньових операцій, що призводить до скорочення приблизно в 2 рази бази податку на прибуток. У свою чергу, податок на прибуток підштовхує суб'єктів господарювання до приховування прибутку, у зв'язку з чим маса збираного податку приблизно в 3,5 рази менша від потенційної ставки. Дію податку на прибуток стимулює розвиток тіньового бізнесу і завдає збитку усім формам легального бізнесу, передусім негативно позначаючись на виробництві. Скасування його призведе до припинення спаду виробництва і звуження бази тіньового капіталу.

Для заміщення основних фіскальних податків у прибутковій частині бюджету доцільним буде збільшення акцизів і ресурсних платежів. Сьогоднішня їх величина явно занижена й

економічно необґрунтована. Такий стан справ стимулює недбайливе використання ресурсів, з одного боку, а з іншого – нееквівалентну торгівлю вказаними ресурсами. Важливо домогтися істотного підвищення акцизів на нафту і газ. Доцільно ввести приблизно 10 % податок на операції з нерухомістю. Щорічно в Україні з рук в руки переходять гігантські обсяги нерухомості. Введення податку на такі операції істотно поповнить бюджет і ускладнить спекуляцію нерухомістю. Принципово важливим є запровадження системи протекційних імпортерських мит із тенденцією до збільшення їх ставок. Цей захід приведе до того, що виробник будь-якого товару по цей бік митного бар'єра отримуватиме надприбуток порівняно з імпортером (останній втрачатиме її на митниці). Це захистить вітчизняного товаровиробника й обумовить серйозний приплив іноземного капіталу для інвестицій у виробництво товарів в Україні.

Для підвищення ефективності політико-адміністративного контролю за економічною злочинністю до його проведення залучається населення. Найбільш важливою формою участі громадськості в цьому контролі є сприяння громадян органам, які

здійснюють оперативно-розшукову діяльність, на конфіденційній відшкодувальній або безвідплатній, контрактній або безконтрактній основі. Тим самим рішення про співпрацю з органами, які займаються оперативно-розшуковою діяльністю, і вибір форм цієї співпраці приймається і визначається вільним волевиявленням громадянина, що підвищує його відповідальність за якість надаваної інформації.

Діяльність громадян, які працюють з органами дізнання, складна, небезпечна і специфічна. Тому етико-політичними і допустимими мають бути не лише процедури залучення громадян до даної співпраці, але й ставлення держави до залученого і до сприяння у процесі оперативно-розшукових заходів і після їх завершення.

Висновок. Таким чином, оздоровлення економічної обстановки і морального клімату в країні сприятиме як об'єктивному процесу витіснення тіншової економіки з національної, так і суб'єктивному чиннику підвищення ефективності боротьби зі спекулятивним інтересом взагалі та економічною злочинністю зокрема. Для цього потрібні узгоджені заходи держави: економічні, політичні та адміністративно-правові дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губарева І. О. Оцінка тіншової економіки в системі забезпечення економічної безпеки країни / І. О. Губарева // Бізнесінформ. – 2009. – № 11. – С. 25–26.
2. Ткачова Н. М. Інноваційна складова економічної безпеки держави : [монографія] / Н. М. Ткачова. – Донецьк : ДонДУУ, 2008. – 376 с.
3. Франчук В. І. Аналіз методів оцінювання та виявлення тіншової економіки / В. І. Франчук, Ю. І. Кіржецький // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 1–11.
4. Халковський О. М. Протидія корупції як структуроутворювальний елемент економічної безпеки підприємництва / О. М. Халковський // Економіка та держава. – 2011. – № 12. – С. 86–88.
5. Шапуров О. О. Економічні аспекти тіншової економіки / О. О. Шапуров // Економіка та держава. – 2011. – № 10. – С. 27–28.
6. Мазур І. Детінізація економіки України як пріоритет економічної безпеки України / І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3. – С. 76–83.
7. Невмержицький Є. Корупція в Україні : причини, наслідки, механізми протидії : [монографія] / Є. Невмержицький. – К. : КНТ, 2008. – 368 с.
8. Закон України «Про Державну програму приватизації» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 33–34. – С. 272.

Рецензенти: *Івашова Л. М.* – д. держ. упр.;
Репешко П. І. – к. держ. упр.

© Шайдоров О. І., 2012

Дата надходження статті до редколегії 12.09.2012 р.

ШАЙДОРОВ Олександр Іванович – здобувач, Донецький юридичний інститут МВС України.
Коло наукових інтересів: державне управління у сфері боротьби з економічною злочинністю.